

TELEVIDENIYEDA NUTQ MADANIYATI MASALALARI (“ZO‘R TV” TELEKANALI MISOLIDA)

Shirinova Mexrigiyo Shokirovna,
Buxoro davlat universiteti doktoranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21929708>

Annotatsiya. Mazkur maqolada televideniya nutq madaniyati masalalari Zo‘r TV telekanali misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda teleboshlovchilar va jurnalistlar nutqining adabiy til me‘yorlariga muvofiqligi, talaffuz, urg‘u, intonatsiya, so‘z boyligi hamda uslubiy aniqlik kabi jihatlar ilmiy-nazariy va amaliy asosda o‘rganiladi. Shuningdek, ommaviy axborot vositalarida nutq madaniyatining jamiyat ma‘naviy hayoti va yoshlar dunyoqarashiga ta‘siri yoritiladi. Tahlil jarayonida telekanal dasturlaridan olingan namunalar asosida nutqdagi ijobiy jihatlar va ayrim kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari televideniye sohasida faoliyat yuritayotgan ijodkorlar, jurnalistlar hamda nutq madaniyati masalalarini o‘rganuvchi tadqiqotchilar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: televideniye, nutq madaniyati, adabiy til me‘yorlari, teleboshlovchi nutqi, talaffuz, uslub, intonatsiya, ommaviy axborot vositalari, Zo‘r TV, jurnalistika.

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы культуры речи на телевидении на примере телеканала «Zo‘r TV». В исследовании на научно-теоретической и практической основе изучаются такие аспекты, как соответствие речи телеведущих и журналистов нормам литературного языка, произношение, ударение, интонация, словарный запас и стилистическая точность. Также освещается влияние культуры речи в средствах массовой информации на духовную жизнь общества и мировоззрение молодежи. В процессе анализа на основе примеров из передач телеканала выявляются положительные стороны и отдельные недостатки в речи, а также разрабатываются рекомендации по их устранению. Результаты исследования имеют практическое значение для специалистов, работающих в сфере телевидения, журналистов и исследователей, изучающих вопросы культуры речи.

Ключевые слова: телевидение, культура речи, нормы литературного языка, речь телеведущего, произношение, стиль, интонация, средства массовой информации, Zo‘r TV, журналистика.

Abstract. This article analyzes issues of speech culture on television using the example of the "Zo‘r TV" channel. On a scientific-theoretical and practical basis, the study examines aspects such as the compliance of TV presenters' and journalists' speech with literary language norms, pronunciation, stress, intonation, vocabulary, and stylistic accuracy. It also highlights the impact of speech culture in mass media on the spiritual life of society and the worldview of young people. Based on examples from the channel's programming, the analysis identifies positive speech features along with certain shortcomings, proposing actionable recommendations for their resolution. The research findings are of practical value for media professionals, journalists, and researchers studying speech culture.

Keywords: television, speech culture, literary language norms, TV presenter speech, pronunciation, style, intonation, mass media, Zo‘r TV, journalism.

Kirish. Bugungi axborot makonida televideniye nafaqat ko‘ngilochar vosita, balki jamiyat nutq madaniyatini shakllantiruvchi muhim omillardan biridir. Ayniqsa, yoshlar dunyoqarashi va til madaniyatiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadigan ommaviy axborot vositalaridan biri – telekanallardir. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, so‘nggi yillarda tomoshabinlar e‘tiborini tortib kelayotgan Zo‘r TV telekanali faoliyati savol tug‘diradi: bu kanalda ko‘rsatilayotgan ko‘rsatuvlar nutq madaniyati talablariga qanchalik mos? Mazkur savolga javob berishdan oldin telekanal tarixiga biroz to‘xtalsak: Telekanalga 2016-yil 1-iyunda O‘zbekiston Respublikasi hududida efirga chiqish uchun litsenziya olingan. 2017-yil 1-fevralda DVB T1 va DVB T2 ochiq raqamli formatlarda FHD formatida sinov tariqasida texnik efirga uzatish boshlangan. Shu yilning 1-martidan esa Zo‘r TV ko‘ngilochar dasturlari bilan to‘liq ishga tushadi [5]. Mazkur sana O‘zbekiston Respublikasi hududida va qo‘shni davlatlarning chegara hududlarida 24 soat davomida to‘liq efirga chiquvchi birinchi xususiy telekanal tashkil topgan sana sifatida tarixda qoldi. Ishga tushirilishidan oldin sayyod.com internet sahifasida e‘lon berilgan. E‘londa Zo‘r TV “Tasvir” gazetasi va “Vodiy sadosi” radiosi rahbariyati tomonidan ochilayotganligi, sobiq (TVM) “Markaz TV” kabi yoshlarbop va musiqiy

kanal bo'lishi, “Navo” va “My5” telekanallari uchun munosib raqobatchi bo'lishi haqida aytib o'tilgan. Shuningdek, “Navo” telekanalida namoyish qilinayotgan kliplar-u qo'shiqlarning “sifat”i pastligi, efirni “ijodiy” axlatxonaga aylantirilayotgani tanqid ostiga olingan hamda “Zo'r TV”da ham efirga mos ko'rinish va eng asosiysi efirda havaskor o'smir yoshlar emas, professional ijodkorlar bo'lishini istashlari auditoriya talabi sifatida qayd etilgan. Bundan ko'rinadiki, tomoshabin har bir telekanalga, har bir ko'rsatuvga befarq emas. Namoyish etiladigan har bir dastur omma chig'irig'idan o'tadi va o'ziga munosib bahosini oladi.

Metodologiya. Tadqiqot jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi:

Kuzatish metodi – telekanalning turli janrdagi (ko'ngilochar, axborot, musiqiy) dasturlari muntazam kuzatildi.

Lingvistik tahlil – boshlovchilar nutqi fonetik, leksik va uslubiy jihatdan o'rganildi.

Qiyosiy tahlil – aniqlangan nutqiy birliklar adabiy til me'yorlari bilan solishtirildi.

Kontent-tahlil – dasturlarda uchraydigan tipik nutqiy xatolar va ijobiy ko'rsatkichlar statistik jihatdan umumlashtirildi.

Tahlil uchun ma'lum vaqt oralig'ida efirga uzatilgan dasturlar tanlab olinib, ularning audioyozuvlari asosida nutqiy birliklar yozma shaklga ko'chirildi va ilmiy mezonlar asosida o'rganildi.

Media tili, nutqi, uslubi va uning nutq madaniyatiga ta'siri borasida bir qator ishlar olib borilgan. Shulardan so'ngi yillarda chop etilgan ayrim ishlar xususida to'xtalib o'tamiz. I.Sotvoldiyevaning “*O'zbek mediatilining lingvistik xususiyatlari va nutq madaniyatiga ta'siri*” nomli maqolasida O'zbekiston televideniye, radio va internet mediatilining lingvistik xususiyatlari hamda ularning nutq madaniyatiga ta'siri tahlil qilingan. Unda mediatilning leksik, sintaktik, uslubiy jihatlari ko'rib chiqiladi va adabiy me'yorlar bilan ishlashning dolzarbligi ta'kidlanadi. X.Burxonovning “*Televideniye orqali ommaviy axborot vositalarida til madaniyati va uning rivoji*” maqolasida esa televideniye til madaniyatining shakllanishi, rivojlanishi va teleekrandagi adabiy til me'yorlari muammolari ochib berilgan. L.Po'latovanning “*O'zbekiston MTRK axborot dasturlarida boshlovchining nutq madaniyati va uning auditoriyaga ta'siri*” maqolasida teleboshlovchilarning nutq madaniyati, leksik-uslubiy me'yorlar va auditoriyaga ta'siri masalalari yoritilgan. Ammo ma'lum bir telekanal misolida yoritilgan ishlar juda ozchilikni tashkil etadi. Biz Zo'r TV telekanalida namoyish etiladigan ko'rsatuvlar nutqidan kelib chiqqan holda tahlil qilishga harakat qildik.

Natijalar. Tahlil natijasida quyidagi holatlar aniqlandi:

Boshlovchilarning aksariyatida nutq ravonligi va auditoriyani jalb etish mahorati yuqori darajada.

Ayrim hollarda shevaga xos talaffuz elementlari hamda urg'u noto'g'ri qo'yilishi kuzatildi.

Chet tilidan kirib kelgan so'zlardan ortiqcha foydalanish nutqning soddaligi va tushunarililigiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ko'ngilochar dasturlarda emotsional-ekspressiv vositalar faol qo'llanadi, biroq ba'zan bu holat adabiy uslub me'yorida chetlanishga olib keladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, telekanalda nutq madaniyatining ijobiy jihatlari ustun bo'lsa-da, ayrim fonetik va uslubiy kamchiliklar mavjud.

Muhokama. Telekanalning kunlik dasturlarini kuzatar ekanmiz, asosiy dasturlar kino, musiqani tashkil qilib, faqatgina 5-6 tagina dastur ma'lum mavzu doirasida tomoshabiniga qaratilgan. Jumladan, “Ertalabdan salom”, “Bu kun” yangiliklar jonli efir, “O'zimizda” tok-shousi, “Uxlamaysizmi?” jonli efirdagi dasturlar deyarli har kuni namoyish etiladi. “Bu kun” dasturi yangiliklar ulashuvchi jonli efir bo'lganli hamda hayotimizda ro'y berayotgan voqea-hodisalarni to'g'ridan to'g'ri efirga uzatayotgani bois teleboshlovchilar boshqa efirlarga qaraganda nutq madaniyati, adabiy til me'yorlariga ko'proq amal qilishi kuzatildi. “Ertalabdan salom” va “Uxlamaysizmi?” dasturlarida esa nutq madaniyatidan og'ish holatlari ko'proq uchraydi. Olingan natijalar televideniya dasturlarini tizimli ravishda nazorat qilish zarurligini ko'rsatadi. Teleboshlovchilar uchun muntazam ravishda nutq texnikasi, adabiy til me'yorlari va talaffuz bo'yicha treninglar tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, tahririyat qoshida filolog-mutaxassislar ishtirokida nutq monitoringini yo'lga qo'yish samarali natija berishi mumkin.

Televideniye keng auditoriyaga ta'sir etuvchi kuchli kommunikativ vosita ekanini inobatga olsak, undagi har bir nutqiy birlik jamiyat til madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli telekanallarda, jumladan, Zo'r TV faoliyatida nutq madaniyatini yuksaltirish masalasi doimiy e'tiborda bo'lishi lozim.

Zo'r TV asosan yoshlar auditoriyasiga yo'naltirilgan bo'lib, undagi ko'rsatuvlar erkin, jonli va zamonaviy uslubda olib boriladi. Bu jihat, albatta, kanalning mashhurligini oshirmoqda. Biroq aynan shu “erkinlik” ba'zan nutq madaniyatining sustlashishiga olib kelayotgani ham sir emas. Ayrim

boshlovchilarning shevaga moyil nutqi, adabiy til me'yorlariga to'liq rioya qilmasligi, chet tillaridan o'ransiz foydalanishi tomoshabinni o'ylantiradi.

Boshqacha qilib aytganda, televideniye minbar bo'lsa, unda yangrayotgan har bir so'z mas'uliyat bilan aytilishi lozim. Zo'r TVdagi ayrim dasturlarda so'z boyligi yetarli bo'lmay, takroriy iboralar, kundalik og'zaki nutqqa xos so'zlar ko'p uchraydi. Bu esa adabiy tilning sayqallanishiga emas, balki soddalashib borishiga sabab bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, kanalda ijobiy jihatlar ham yo'q emas. Ba'zi madaniy-ma'rifiy ko'rsatuvlar, suhbatlar va musiqiy dasturlarda boshlovchilarning ravon, tushunarli va ta'sirchan nutqini ko'rish mumkin. Bu esa Zo'r TVda nutq madaniyatiga befarq qaralmayotganidan dalolat beradi. Muammo umumiy emas, balki ayrim dasturlar va ayrim ijrochilar faoliyati bilan bog'liq. Birgina kuzatishimizni siz bilan o'rtoqlashamiz: Hammaga ma'lumki, bugungi axborotlashgan va raqamli jamiyatimizda har bir telekanalning onlayn transliteratsiyasi mavjud. Unda istalgan inson istalgan paytda televizor qarshisida o'tirmay ham efini kuzatishi mumkin. 2025-yilning 31-dekabr sanasida telekanallar kesimida onlayn tomoshabinlarning miqdorini solishtirdik. Tan olish lozimki, Zo'r TVda kuzatuvchilar soni eng miqdorni tashkil etdi. Ajablanarlisi shundaki, ko'rsatuv tipi bir xil bo'lsa ham mazkur miqdor boshqa telekanallarga qaraganda 10-12 barobar ortiq. Demak, Zo'r TVdagi dasturlar saviyasi, mazmuni tomoshabinlarga ko'proq manzur bo'lyapti. Shu o'rinda Alan Korenning quyidagi so'zlarini keltiramiz: *“Televideniye odamlarga qaraganda qiziqroq. Aks holda uyimiz to'rida televizor emas, odamlar turgan bo'lardi”*. Bu bilan nima demoqchimiz?! Zo'r TV – juda katta kuch, juda katta jamoa. Uning mazkur imkoniyatidan tilimizdagi adabiy me'yorlarni saqlashga, uni ommaga tarqatishga foydalanilsa, nur ustiga a'lo nur bo'lardi. Bizningcha, sayqallangan nutq bilan olib borilgan efirlar telekanal reytingining tushishiga sabab bo'la olmaydi. Aksincha, auditoriyasi ko'p telekanallar orqali tilimiz rivojiga hissa qo'shish – o'zbek tilida so'zlovchi har bir fuqaroning insoniylik burchidir.

Xulosa qilib aytganda, Zo'r TV mazmunan “zo'r” bo'lishi bilan birga, nutq madaniyati borasida ham yetuklikka intilishi zarur. Chunki televideniye — millionlab tomoshabinlar uchun til maktabidir. Agar efirda adabiy til me'yorlari, so'zlash madaniyati va nutq mas'uliyati ustuvor bo'lsa, Zo'r TV nafaqat nomi bilan, balki nutqi bilan ham haqiqatan zo'r bo'la oladi.

Adabiyotlar:

Sotvoldiyeva, I. X. (2025). *O'zbek mediatilining lingvistik xususiyatlari va nutq madaniyatiga ta'siri. Innovations in Science and Technologies.*

Burxonov, X. (2025). *Televideniye orqali ommaviy axborot vositalarida til madaniyati va uning rivoji. Zenodo.* DOI: 10.5281/zenodo.15812111

Po'latova, L. (2026). *O'zbekiston MTRK axborot dasturlarida boshlovchining nutq madaniyati va uning auditoriyaga ta'siri. Yangi Davr Ilm-fani: Inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.* DOI: 10.47390/ydif-y2026v2i1/n06

<http://www.zortv.uz/>

https://uz.wikipedia.org/wiki/Zo%CA%BBr_TV